

Het dorp Poederoyen

Gedurende de eerste eeuwen van onze jaartelling was de Bommerwaard waarschijnlijk door de wisselende waterstanden niet permanent bewoond. Romeinen en Bataven maakten plaats voor Germaanse stammen in een rivierengebied waarvan de loop van de rivierarmen aanmerkelijk verschilden van de huidige stroombeddingen, in de hand gehouden tussen stevige dijken. Van Poederoyen zijn ons geen tastbare bewijzen in de vorm van bodemvondsten nagelaten waarmee we het ontstaan van het dorp kunnen verklaren. Pas in 815 wordt melding gemaakt van een landgoed met hoeve in “Podarwic”, zoals de Latijnse naam vermeld staat in een schenkingsakte van Balderic aan de abdijs van Lorsch. De uitgang “wic” is niet vreemd, nog steeds zijn er ook in onze regio plaatsnamen bekend met deze uitgang, Kerkwijk, Rijswijk en Uitwijk, plaatsnamen die duiden op een uitwijkmogelijkheid, een woonplaats in geval van watersnood. Later, in de eerste helft van de dertiende eeuw, lezen we over Puderoygen in de beschrijving van de goederen van de abdijs van Berne. Deze uitgang is naderhand vervangen door oojien. Een ooi is een laag gelegen stuk land langs de rivier, ook deze naam herkennen we nog in bijvoorbeeld de ooi-polder.

Poeder zou kunnen slaan op de zandige grond langs de rivier. Jan Bervaes uit Zaltbommel († 2014) had in het verleden allerlei namen

en begripen in het westen van de Bommelerwaard op een rijtje gezet. Hij vermoedde dat er nogal wat Scandinavische elementen in zitten. het zou ons herinneren aan de tijd dat de Noormannen in ons land waren. De naam Podarwic zou volgens hem de wijk van de Pod's (een stam of volk) betekenen. Het meervoud van een Scandinavisch woord is -ar, vandaar Podar(wic). De "o" wordt in het Scandinavisch als "oe" uitgesproken, vandaar Poeder(oijen).

Het Aardrijkskundig Woordenboek van Abraham Jacob van der Aa, uit de tweede helft van de negentiende eeuw, beschrijft het dorp Poederoyen en het gehucht Den Hoek: 67 huizen, 82 huisgezinnen met 450 inwoners die hun bestaan vinden in de landbouw". "Ook heeft men een belangrijk etablissement (vestiging, bedrijf) bevattende een aardappelenmoutwijnfabriek en eene aardappelenmeelmakerij, eene azijnmakerij en een bierbrouwerij". Waarschijnlijk stonden deze stoomfabrieken op het voormalige kasteelterrein, op de plaats van een in 1832 afgebrand huis. Eigenaar was in ieder geval mr. Daniel Cornelius Viruly, heer van Poederoyen.

Op 8 januari 1926 bezocht koningin Wilhelmina Poederoyen, vanwege de nijpende situatie aan de Maasdijk. Van dit bezoek is een foto gemaakt, bij de wiel aan het benedeneind, geflankeerd door Dijkgraaf D.W. van Dam van Brakel en de provinciale hoofdingenieur Seijdenzaal.

Vanaf 1817 vormde Poederrijen, waaronder het Munnikenland, samen met Aalst één gemeente, met een oppervlakte van 1622 bunders en in 1867 1025 inwoners. Met de gemeentelijke herindeling in 1955 wordt de gemeente Poederrijen bij Brakel gevoegd en in 1999 bij de gemeente Zaltbommel.

In januari 1926 voerde de Maas zoveel water aan dat de dijk in Overasselt brak en het land van Maas en Waal volliiep, ook op Brabants gebied ontlastte de Maas zich en de IJssel trad op enkele plaatsen buiten zijn oevers. De Bommelerwaard bleef droog. Direct daarna verzwaarde men opnieuw de dijken, de Maas werd gekanaliseerd en de ontwatering in de binnenlanden verbeterd. De geschiedenis herhaalde zich ook weer in 1995. Het deltaplan grote rivieren zorgde voor een keersluis in het Heusdens kanaal en een hoogwaterkering in de Wilhelminasluis bij Andel. De dijk werd bij de Bol verbeterd, hierbij zijn in 1999 en 2000 opgravingen uitgevoerd op het voormalige kasteelterrein.

Poederrijen is een echt dijkdorp met aan twee kanten bebouwing.

Op deze foto ziet men een oud stukje Maasdijk, rechts de bakkerij en winkel van de familie Van der Velden. Hugo Thomas kwam uit Haaften en vestigde zich als bakker in de bakkerij waarin voordien bakker Dirk van Dulst zijn broodwinning had. Links de boerderij van de familie Bok.

Nadat de boerderij werd verkocht, heeft de woning-stichting hier appartementen gebouwd. Op vrijdag 11 juni 2005 werd het appartementencomplex met de naam Bokhove geopend door ge-deputeerde Th.H.C. Peters en wethouder R. Hackert van de gemeente Zaltbommel.

Rond de kerstdagen van 1944 werd de verzetsstrijder Adrianus van Zee onder Veer gevangen genomen. Op 8 maart 1945 werd hij gefusilleerd in fort De Bilt, als wraak voor de aanslag in de nacht van 6 op 7 maart op de Duitse SS-officier Hanss Albin Rauter bij de Woeste Hoeve. Hij werd eerst begraven op een begraafplaats in Utrecht en op 5 juli van dat zelfde jaar vond de herbegravenis plaats in Poederrijen.

Ook aan de Maarten van Rossumweg werd nieuwbouw gepleegd.

Langs de Egter van Wissekerkeweg en de Maarten van Rossumweg ontstonden kassen. Na de Juliana van Stolbergstraat en de Willem van Oranjestraat is men rond de eeuwwisseling begonnen aan Poederrijen oost, met straatnamen, genoemd naar historische personen die met Loevestein te maken gehad hebben, Dirk Loef van Hornestraat, Herman de Ruitenstraat en de Elsje van Houwelingshof.

De Hervormde kerk

Tekening van de kerk van Poederloij voor de brand van 1897.

Het kerkgebouw was in 1836 geheel vernieuwd, maar zestig jaar later, op 13 juli 1897, brandde de kerk geheel uit, ook de toren leed schade, van de spits bleef niet veel over. Met de brand is veel historisch materiaal verloren gegaan. Terwijl tijdens de brand van mei 1864 de kerk gespaard bleef, restte na de brand van 1897 niet anders dan wat puin en as.

De kerk na de brand in 1897.

In een krantenartikel in het “Nieuwsblad voor het land van Heusden en Altena” van juli 1947 beschreef de heer Jac. v.d. Pol uit Veen wat er zoal tijdens deze brand vernield werd. De grote wapenborden die tegen de wand hingen die het koor van het overige deel van de kerk afscheidde gingen verloren. Tevens twee borden die aan de veldzijde van de kerk hingen en waarop in sierlijke letters de Wet der Tien geboden en het gebed des Heeren stonden, met fraai schilderwerk versierd. De sierlijke overwelfde bankgestoelten waarin de magistraatspersonen en de familie der Heren van Poederoyen hun zitplaatsen hadden gingen ook in de vlammen op.

Bij de herbouw van de toren en de kerk na de brand is waarschijnlijk niet zorgvuldig omgegaan met de restanten uit de beschadigde kerk, het hardstenen doopvont kreeg de bestemming van drinkbak in de tuin van een naburige landbouwer. De zerken die nagenoeg de gehele vloer van de kerk bedekt hadden waren vernietigd, sommigen waren van fraai beeldhouwwerk voorzien.

De zerk van Johan Kirkpatrik is gelukkig bewaard gebleven. Hij was heer van Poederoyen, Majoor generaal kolonel en gouverneur van de stad, Meyerij en de omliggende dorpen van ‘s-Hertogenbosch. Hij stierf in 1681. Tijdens de bouw van de Rank in 1979 is de zerk achterin de kerk geplaatst. Er waren echter nog meer stenen in de kerk aanwezig, o.a. van een vrouwe van Ingenylandt en nog een steen van Jacob ten Hagen, die stierf op 5 september 1763, oud 2 jaar en 9 maanden, zoon van Christiaan ten Hagen en Elizabeth van Mourik. Op een balk van de kerk las men Anthonie Brienen, Borgemeester en kerkmeester tot Pouderoijen 1790.

De toren begroeid met klimop voor de restauratie.

De spits van de kerk was in 1945 zo slecht, dat toen aan restauratie moest worden gedacht. Via de oorlogsschaderegeling probeerde de kerk, als eigenaar van de toren, aan geld te komen. Dit mislukte. De gemeente zou het wel lukken en daarom werd de toren voor een symbolisch bedrag van één gulden aan de gemeente verkocht, die haalde het klimop eraf en de smalle spits moest plaats maken voor een bredere, zonder omloop.

In het pad, in de lengterichting van de kerk lag oorspronkelijk de zerk van de heer Steven van Rossum en zijn vrouw (overleden 24 mei 1566). Deze zerk is bij de laatste verbouwing in 1990 zichtbaar geweest en weer onder plastic en een laagje zand onder de vloer verstopt tot mogelijk een volgende vinder het initiatief neemt om alsnog tot restauratie over te gaan. In het boek “De monumenten van de geschiedenis en kunst in de provincie Gelderland” - F.A.J. Vermeulen - uit 1932 wordt al melding gemaakt van deze steen. We citeren: “Onder den vloer, en gedeeltelijk onder den preekstoel, ligt een gebroken 2 M. breede zerk van hardsteen, waarop de ongeveer levensgrootte figuren van een ridder en edelvrouw in liggende houding zijn gehouwen. Het opschrift, voor zoover zichtbaar, luidt: Hier leet begraven den eedele, eerefteste en frome Steven van Rossem, heer tot Poederrijen en ... in iaar ons heren 15.. opten .... Hier leet begraven de eedele en frome ...ynd ... Ridder heer tot suilichem .... huysfrou va Steven heer tot Poederoyen 1566”.

Het Mansveldergemaal

In de inventaris van het Polderdistrict Bommelerwaard beneden de Meidijk staat onder no 517-519 te lezen dat de bouw van het stoomgemaal in 1855 begon, nadat de stoomwatermolen van de dorpspolder Brakel was afgebrand.

Dit gebeurde volgens een krantenartikel in de “De Rotterdamsche courant” op woensdag 13 juni 1855. Op een oude kaart uit 1838 van Fijnje staat deze molen aangegeven als “De steenen molen”. In de directe omgeving stond nog een watermolen “De oude molen”.

Waarschijnlijk dateerden deze molens uit de jaren 1745/46.

Het stoomgemaal staat later bekend als het Mansvelder gemaal, het gemaal trok water uit de Poederoijense polder, de prink en de Brakelse polder. Het water van dat gemaal kwam in de binnenboezem en liep dan via een sluis en de buitenboezem de Maas in.

In deze Brakelse dubbelsluis is aan de westkant een gedenksteen ingemetseld. Volgens deze gedenksteen is de sluis in 1753 gebouwd, dit gebeurde in opdracht van Willem Henderik Pieck, Heer van Brakel. Deze Henderik Pieck leefde van 1698-1762 en was tevens Heer van Enspijk en Zoelen, ambtman van Beesd en Rhenoy. Willem Henderik Pieck heeft rond 1750 de Brakelse paardenmarkt ingesteld. De sluis is tot 1970 in gebruik geweest. In de jaren vijftig van de vorige eeuw is het nog een keer gerestaureerd. In 1970 is een nieuwe uitwateringsmond met gemaal in gebruik genomen. Dit D.W. van Dam-gemaal pompt al het water ten westen van de Meidijk in de afgedamde Maas. In het begin van deze eeuw was Van Schaik de machinist op het gemaal.

Simon Mansvelder kwam in 1912 vanuit Nieuwerkerk aan de IJssel zijn taak overnemen, maar behalve deze taak knipte en scheerde hij ook nog, maakte zelfs fietsen en tuinbouwmachines en werd in Poederloijen wel “de Mester” genoemd.

Daniel Mansvelder (1908-1982) werd in 1926 eerste stoker op het gemaal bij zijn vader. Er draaide een Duitse zuiggasmotor en er werd gestookt met antracietkolen. Het gas dat vrij kwam liep in een ketel via een pijp naar de brander. Met de hendels kon je de gastoevoer regelen, geregeld moest het lager via een glazen olietopje met olie gesmeerd worden. Stokers waren Teunis de Zeeuw en Gerrit van den Anker. Daniël werd in 1949 officieel aangesteld als machinist.

In 1962 werd zijn functie overgenomen door broer Abraham.

Inmiddels draaide het gemaal op een DAF-motor. Om tijdens het malen het vuil uit het water te houden was een krooshek geplaatst. Met een krabhaak werd het vuil op een platform getrokken en met een kruiwagen afgevoerd.

In het machinistenhuis verderop vergaderden in een van de kamertjes ook geregeld het polderbestuur. De machinist had ook neveninkomsten, hij hield geiten en ving geregeld met behulp van fuiken en een vergunning een vette paling.

In 1975 werd het D.W. van Dam gemaal in gebruik genomen waardoor het Mansveldergemaal zijn functie verloor. Gelukkig is dit monument tot op de huidige dag bewaard gebleven.

Het dorp Zuilichem

In 1143 komt de naam Zuilichem voor als Solekeim, later, in 1196 als Sulenchem. Het achtervoegsel -chem of -keim is afgeleid van het woord heem, Zuilichem zou dan de woonplaats geweest moeten zijn van een zekere persoon of stam Sole, of Sulen. Uit bodemonderzoek is vast komen te staan dat Zuilichem reeds in de negende eeuw bewoond was. Ook zijn er in deze streek een aantal Romeinse vindplaatsen ontdekt, nl. op de Uilker, (een verlandde rivierarm), de Woerd, de Kaatsheuvel en aan de Uilkersteeg. Al deze vondsten dateren uit de eerste drie eeuwen van onze jaartelling.

In het dorp zelf, op overslaggrond, is aardewerk gevonden, van het jaar achthonderd af. In de Middeleeuwen is de bevolking naar de hoger gelegen gronden langs de dijken getrokken (overslaggronden).

De dijken bleken niet voldoende bescherming tegen het rivierwater te geven dus waren de bewoners genoodzaakt ook hun woningen te verhogen, ook de dijken heeft men gebruikt om op te gaan wonen.

Heren van Zuilichem

In 1199 wordt Reynald van Nassau als burggraaf van Sulenchem genoemd, later werd het een heerlijkheid, waarmee in 1435 Arnold

van Herlaer, die gehuwd was met Aleydis Pieck, beleend werd. In 1473 is er sprake van een zekere Gijsbert Pieck. Zijn vrouw Jooste van Herlaer is eigenaresse van de Heerlijkheid Zuilichem.

Na het overlijden van Jooste werd zoon Frederick Pieck door Walraven van Brederode op 3 mei 1484 beleend met het huis en gerichte Zuilichem. Na het overlijden van Frederick Pieck werd zijn zuster Wilhelmina Pieck beleend met het huis en gericht Zuilichem.

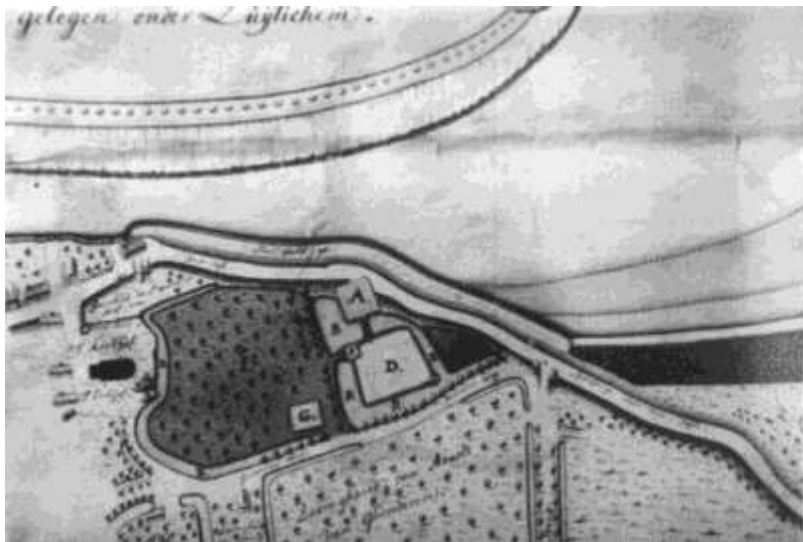
In 1499 huwde ze Evert van Doorn en veertig jaar later werd hun zoon Gijsbert van Doorn met het huis en gericht beleend.

Dochter Wilhelmina van Doorn huwde met Nicolaas Pieck. Zij was 45 jaar vrouwe van Zuilichem in een zeer roerige tijd. Daarna ging de heerlijkheid achtereenvolgens over naar zoon Jacob, vader Nicolaas en zijn zuster Isabella.

In 1616 was Joost Pieck de eigenaar. De heerlijkheid werd door Elisabeth van Grevenbroeck, de weduwe van Joost Pieck in 1630 verkocht aan Constantijn Huygens (1596-1687). In 1688 gaat de heerlijkheid Zuilichem over in handen zijn zoon van Constantijn II.

Daarna wordt Constantijn, een neef van de laatstgenoemde de eigenaar en vervolgens is Zuilichem nog in het bezit geweest van zijn weduwe, Philippine Doublet. Hun dochter Suzanne Louisa, die met jonkheer Willem, baron van Wassenaar huwde, verkoopt het uiteindelijk in 1753 aan Johan D. Boellaard, en in 1819 zijn de bezittingen overgegaan op naam van Mr. Maurits Jacob Eyck van Zuilichem.

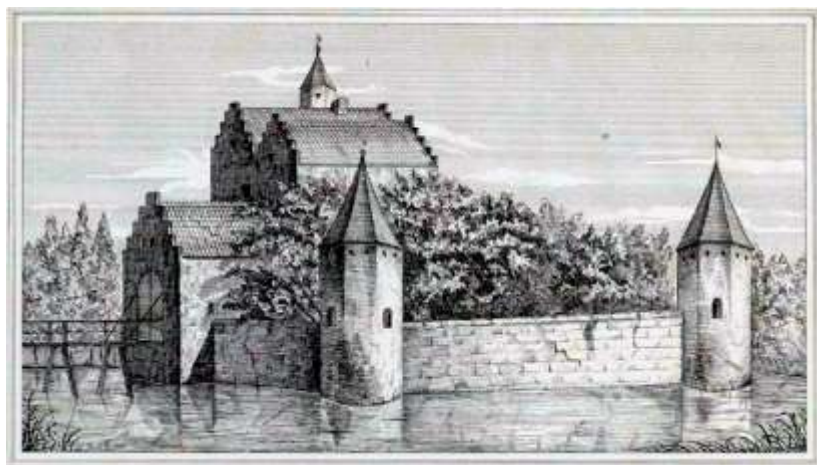
Het kasteel

Het kasteel heeft gestaan tussen de hervormde kerk en de Nieuwstraat. Het was geheel omgracht en er behoorden stallen en koetshuizen bij. In 1543 wordt het kasteel door troepen van Karel V verwoest.

Volgens een tekening uit 1656 lag tussen het kasteel en de dijk zelfs nog een huis en een hof. Een plattegrond uit 1722 laat zien dat het slot toen reeds met één punt in de Waaldijk stond. De rivier kwam steeds dichterbij, daardoor moest de dijk steeds teruggelegd worden. Op een Leidse tekening is te zien dat ten behoeve van de rijtuigen op de weg een stuk van de muur is weggehaald, het kasteel verviel meer en meer en dreigde in te storten.

In 1764 laat de toenmalige eigenaar J.D. Boellaard het hoofdgebouw volledig afbreken omdat eerder al, in 1690 door het verleggen van de dijk stukken verloren waren gegaan.

Het kasteel van Zuilichem door Huygens jr.

Mr. M.J. Eyck koopt het complex in 1819 en liet de laatste resten slopen en bouwde op de voorburcht een huis, welke zijn zoon later weer afbrak. Na de tweede wereldoorlog zijn binnendijks nog resten van fundamenteën weggegraven.

Begin mei van het jaar 1996 jaar werd door dijkverzwaringswerkzaamheden de hoek van het woongedeelte van het kasteel van Zuilichem al ontdekt. Uit de dijkhelling buitendijks staken plotseling enkele muurfragmenten, door oplettendheid en actie van enkele dijkbewoners werd het graven stilgelegd en allerlei instanties gewaarschuwd.

De restanten werden enige tijd later tot de fundamenteën ontgraven, gefotografeerd en opgemeten door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek. De hoek van het kasteel verdween enige tijd later onder de nieuwe dijk.

Vijf maanden na de ontdekking van de hoek aan de buitenzijde van de oude dijk werd de nieuwe dijk richting rivier verlegd, en werd de oude dijk afgegraven, aan de binnenzijde van de nieuwe dijk maakte men een schuin talud. Toen was de tijd rijp om de resterende muurresten van het gedeelte onder de dijk te onderzoeken. Verschillende meters van het hoofdgebouw zijn op die bewuste woensdag blootgelegd. Op donderdag 17 oktober is door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek alles nauwkeurig opgemeten en gefotografeerd.

Omdat het kasteel door zijn bewoners - o.a. Constantijn Huygens - van grote cultuur-historische waarde is, zijn de resten van het kasteel in Zuilichem gevisualiseerd. Enkele meters boven de oorspronkelijke muurresten is het geheel nagebouwd.

Door de A.N.W.B. is een informatiebord geplaatst en zijn er banken neergezet. Tekst op het informatiepaneel van de ANWB bij de opgemetselde funderingen langs de Waaldijk in Zuilichem:

“Hier stond eens kasteel Zuilichem. Al in de Romeinse en Karolingische tijd was er op deze plaats tolheffing op de Waal. Eerst stond er een verdedigbare toren (Donjon), later een hoofdgebouw en voorhof met torens en poort. In 1196 was Reynald van Nassau burggraaf van Zuylichem. Latere bewoners van de intussen gestichte ‘Dagelijkse Heerlijkheid Zuilichem’ waren de geslachten van Herlaer en Pieck. De belangrijkste eigenaar van het kasteel was Constantijn Huygens (1596-1687), secretaris van o.a. stadhouder Frederik Hendrik, tevens bekend als dichter en musicus. Door zijn relaties met het Franse hof van Lodewijk XIV, wist hij verwoesting van het kasteel in het rampjaar 1672 te voorkomen. Rond 1690 werd de middeleeuwse dijk landinwaarts verplaatst, strak om het kasteel heen zodat er een stuk uit de muur moest worden gehakt om het verkeer door te laten. In 1764 is het hoofdgebouw afgebroken, de muurresten in de dijk liet men zitten. Bij de dijkverzwaring in 1996 is deze noordoostelijke hoek van het kasteel ontdekt. Het oude muurwerk zit nu weer verborgen in de nieuwe dijk een replica van de muur (met vensterbanken) ziet u thans op dezelfde plaats aangegeven. In de wei hiernaast liggen nog de fundamenteën van het voorhof”.

De watermolen

“De Daggelder molen” werd gebouwd in 1720/21.

Volgens de achttiende eeuwse dijkrecht deskundige Cox zijn de in de 15^e eeuw uitgevonden windmolens vanaf begin 16^e eeuw in de Bommelerwaard in gebruik genomen, zij het met wisselend succes. Op een oude topografische tekening uit 1630, van de heerlijkheid Zuilichem, getekend door de landmeter Manteau, in opdracht van Constantijn Huygens, staat reeds een watermolen aangegeven aan de Meidijk op exact dezelfde plaats waar de tegenwoordige molen nog staat, zeer waarschijnlijk zal daar de eerste molen wel gebouwd zijn rond 1530/1540, volgens beschrijving in het boek “Tieler en Bommelerwaarden 1327-1977”. Over het wel en wee van de molen in de negentiende eeuw is niet zoveel bekend. In 1820 wordt als molenaar genoemd Herman Schaap. Na hem hebben drie generaties Daggelder op de molen geleefd en gewerkt t.w. Jan Daggelder (*1821-†1897), Leendert Daggelder (*1862-†1946) en Jan Daggelder, (*1911-†1986). Daarom wordt deze molen nog wel eens “De Daggelder molen” genoemd, en terecht. In 1935 is de molen, toen eigendom van de dorpspolder Zuilichem boven de Meidijk, gerestaureerd en van een nieuwe rieten kap voorzien. Na de restauratie in 1970, welke echter niet voldeed, is de molen op 22 oktober 1991, na enkele jaren te hebben stilgestaan, opnieuw na een grondige restauratie te hebben ondergaan weer in gebruik genomen. De molen is tot 1950 in dienst geweest voor de waterhuishouding.

Watervoorziening in Zuilichem

Op 18 september 1895 werd door Burgemeester en Wethouders van de gemeente Zuilichem in het gemeentehuis van Zuilichem bij inschrijving aanbesteed het maken van een gemeentepomp, t.w. het slaan van een nortonpijp, met put, pomp enz. In bestek en voorwaarden staan o.m. beschreven om een ijzeren pijp met stalen puntstuk tot zodanige diepte in te drijven dat zuiver drinkwater in voldoende hoeveelheid wordt verkregen. Tevens moet een loden zuigbuis aangebracht worden t.b.v. de brandspuit. Voor de inwoners van Zuilichem was het plaatsen van deze eerste gemeentepomp een flinke vooruitgang wat de drinkwatervoorziening betrof. Voorheen was men altijd aangewezen geweest op sloten, of zelfs de rivier, om het drinkwater te betrekken, enkele meer gegoede inwoners van het dorp niet meegeerekend, welke meestal zelf wel een geslagen pomp konden bekostigen. Men had besloten om de pomp te plaatsen in de straat voor de Gereformeerde kerk.

De Gereformeerde kerk aan de Molenstraat met de voorgrond de pomp.

Bij opening van de aanbesteding bleken vijf aannemers voor het werk te hebben ingeschreven, nl. W. Looyen te Herwijnen voor f344,03, G.v.d. Ley te Nieuwaal voor f385,--, L.J. Metz te Zaltbommel voor f474,40, J.J. Buller jr. te Gorinchem voor f499,-- en M. van Ooyen te Gameren voor f500,--.

Het werk werd aan de laagste inschrijver, W. Looyen te Herwijnen gegund. Bestek en voorwaarden waren ondertekend door de aannemer W. Looyen, Burgemeester S.F. Monhemius en wethouder N. Hooykaas.

In 1907 werd door de gemeente nog een tweede dorpspomp geplaatst in het dorp Zuilichem, en wel aan de kruising Hamsteeg, Uilkersteeg, Nieuwstraat, Brede Zijlsteeg.

Jammer dat de pompen inmiddels gesloopt zijn.

Korenmolen

De eerste korenmolen in Zuilichem stond niet in het dorp maar aan de dijk. Op een kaart uit 1656 staat de molen reeds aangegeven. Na een brand in 1849 wordt de molen op dezelfde plaats weer herbouwd, echter tijdens de watersnoodramp in 1861 zorgde het kruisend ijs er voor dat de dijk vlak voor de korenmolen het niet meer hield en de molen door de watermassa werd verzwolgen. Sinds 1863 prijkt de korenmolen in Zuilichem weer fier boven de huizen uit, nu aan de westzijde van het dorp aan de Molenstraat. Rond 1900 wordt Dirk van der Meijden samen met Wouter Lambertus Benckhuysen eigenaar van de molen. In het molenaarshuis ten noorden van de molen woont Dirk van der Meijden, in de woning aan de andere kant gaat Benckhuysen wonen. Na een noodlottig ongeval van Dirk van der Meijden zet Benckhuysen het bedrijf voort met zijn zoon Kees. Na vijf jaar overlijdt Kees en wordt de hulp van Engelbert Benckhuysen ingeroe-

pen. In de oorlog hebben de Duitsers nog een poging ondernomen om de molen in de lucht te laten springen, de molen overleefde het. Benckhuysen had de springlading die al aangebracht was weggehaald en door tijdgebrek van de Duitsers is het springen van de molen gelukkig niet doorgegaan. Engelbert Benckhuysen neemt het bedrijf in 1958 over en blijft eigenaar tot 1965, daarna wordt Zandstraalbedrijf S. Lobregt en Zoon de eigenaar.

Via een makelaar komt de molen in 1973 in handen van de familie Verweij, de molen wordt gerestaureerd, het maalwerk en het oorspronkelijke woongedeelte worden hersteld en op 30 oktober 1976 wordt de molen weer feestelijk heropend.

Korenmolen "De Hoop".

De Gereformeerde Kerk

De geschiedenis van de Gereformeerde kerk in Zuilichem gaat terug tot de negentiende eeuw. In het boek van dr. C. Smits over de afscheiding in onze streek staat dat op 28 augustus 1835 bij de Nederlandsch Hervormde Gemeente een brief binnenkwam waarin 7 personen meedeelden dat ze zich afscheidden van het zogenaamd "Hervormd Genootschap". In de beginjaren waren de "afgescheidenen" uit Zuilichem bij naburige kerken ingeschreven. In 1852 werd Ds. Kok predikant van Zuilichem, in combinatie met Gameraen en Poederroijen, op 30 augustus 1853 richtte de "Christelijk Afgescheiden Gemeente" van Zuilichem zich tot de Koning waarin zij verzocht om erkend en toegelaten te worden "in de maatschappij", in dit verzoek kwamen namen voor van o.a. Van Genderen, Dingemans en Van Wijgerden. Bij Koninklijk besluit van 2 december 1853 werd "toelating" verleend, waarbij vermeld werd dat de gemeente de eredienst zal uitoefenen "in het daartoe gestigte gebouw, staande te Zuilichem" in de Dorpsstraat, kadaster sectie A no. 53" (tegenwoordig Molenstraat).

In 1875 besloot de kerkenraad de kerk te laten vergroten, dit was nodig door de grote toeloop van hoorders, waardoor het in het kerkgebouw tijdens de diensten nogal eens benauwd werd. Op de kerkenraadsvergadering van 27 mei 1904 komt de mededeling dat K. Benckhuysen en burgemeester Monhemius grond willen afstaan om een grotere kerk te kunnen bouwen.

Op 8 juni werd toen op een vergadering met de "manslidmaten" besloten tot het bouwen van een nieuwe kerk over te gaan. K. Bijsterveld

kreeg opdracht bestek en tekening te maken, met de bepaling in het bestek op te nemen dat wat van de oude kerk nog bruikbaar was, gebruikt moest worden. Bestek en tekening werden besproken en goedgekeurd, een bouwcommissie werd benoemd om de plannen uit te voeren. Op 25 juni 1904 werd de bouw aanbesteed. Van der Ley nam het metselwerk aan en Mans uit Andel het timmerwerk, met inbegrip van het (ver)maken van het meubilair, met uitzondering van de preekstoel. De oude kerk werd 18 juni voor het laatst gebruikt, 14 juli werd de eerste steen gelegd door ds. A. Brink en de eerste zondag in november 1904 werd het "nieuwe, zeer doelmatige en nette kerkgebouw" in gebruik genomen. Tijdens de bouw kerkte men in het achterhuis van Wouter van Brakel. Pas in 1911 wordt er voor het eerst over een orgel gesproken, toen was er de mededeling dat de "jonge meisjesvereniging" collecteerde voor de aanschaf van een orgel, echter in mei 1912 besloot de kerkenraad om financiële redenen niet op het aanbod van een geschikt orgel in te gaan.

Wanneer de kerkenraad besloot om er wel één aan te schaffen is niet bekend. In ieder geval werd in 1941 een com-missie gevormd die de opdracht kreeg met het voorstel te komen tot aanschaf van een nieuw orgel. Het orgel werd uiteindelijk gekocht bij de fa. Spiering in Dordrecht voor f 2600,00 en geplaatst op de toen al bestaande galerij achter in de kerk. Later kwam er een nieuw elektronisch orgel. Ook werd een portaal aangebouwd en de preekstoel naar voren geplaatst om ruimte te maken voor een consistorie.

De Gereformeerde kerk Gameren Zuilichem is ontstaan in 1970 door fusie van de Gerefor-meerde kerken in Gameren en Zuilichem.

Er werd grond aangekocht op de hoek Zijlstraat/Uilkerweg. De eerste steen van het nieuwe kerkgebouw aan de Zijlstraat werd op 2 juli 1994 gelegd door ds. P.B. Koekkoek.

De opening vond plaats op zondag 5 februari 1995.

De fontein van Zuilichem

Vanwege de herindeling werd in 1955 in Zuilichem een monument geplaatst. We citeren een artikel uit “De Bommelerwaard” van 8 juli 1955.

“Zuilichem. Woensdag werd de alhier gebouwde fontein in gebruik genomen. Het begon met een concert van de plaatselijke muziekvereniging. De schoolkinderen der beide lagere scholen waren onder leiding van het personeel reeds aanwezig. Nadat de muziek- en zangvereniging elk van hun kunnen hadden doen blijken, trad de burgemeester naar voren en sprak als volgt: het is op het ogenblik een zeer belangrijk moment in de geschiedenis van Zuilichem. Immers nog slechts enkele uren en Zuilichem als gemeente bestaat niet meer. Wij groten, die dit al jaren van dag tot dag in Zuilichem zagen aankomen, weten en begrijpen hoe dit alles gekomen is. Maar wat weet de jeugd hiervan als ze groot geworden is. Zij zullen vragen hoe komt het dat wij geboren zijn in Zuilichem en dat we nog steeds wonende op dezelfde grond, nu in Brakel wonen. De vraag heeft me bezig gehouden en meende het gemeentebestuur dat we een aandenken moesten oprichten, dat overgang naar naam levendig houdt. We staan hier voor een fontein, een gedenkplaat vermeldt de datum van overgang naar Brakel. Op deze plaat zult u een zuil zien, het oorspronkelijke wapen van Zuilichem. Het was mijn wens, dat de gehele schooljeugd bij de onthulling van deze fontein aanwezig zou zijn, opdat ze later kunnen vertellen van het moment dat ze thans hier beleven.”

Thans verzoek ik de aangewezen meisjes het kleed te verwijderen. De beide meisjes trokken de gemeentevlag van de gedenksteen en gelijktijdig werd de fontein in werking gesteld, waarop de burgemeester de fontein in gebruik genomen verklaarde. Hierop werd door de zangvereniging nog een zangnummer ten gehore gebracht waarna de muziekvereniging het Wilhelmus speelde dat uit volle borst werd meegezongen”.

*Het oude gemeentehuis
van Zuilichem.*

Helaas heeft door vandalisme de fontein er niet lang gestaan en is op initiatief van de Vier Heerlijkheden een nieuw plan gemaakt. Tegen de achterzijde van het oorspronkelijke monument uit 1955 met de zuil is een oude gedenksteen uit 1880 bevestigd, afkomstig uit het oude gemeentehuis van Zuilichem.

Op zaterdagmorgen 12 maart 2005 werkten vrijwilligers aan dit stukje grond om het met planten te verfraaien en burgemeester Van den Bosch onthulde toen dit opgeknapte gedenkteken.

Geraadpleegde literatuur:

- Tussen de Voorn en Loevestein, tijdschrift van de
Historische Kring Bommelerwaard, Zaltbommel.
- Monumenten van geschiedenis en kunst in de provincie Gelderland
"De Bommelerwaard", 's-Gravenhage 1932.
- Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden bijeengebracht
door A.J. van de Aa, Gorinchem 1837-1851.
- Aalst van toen, C. Ekelmans, A. Brugmans.
- De Brakelse dijk van toen, Helena Dijkhof-Pelle,
Zaltbommel 1993.
- De Afscheiding van 1834, Gorinchem en "Beneden Gelderland,
Dr. C. Smits, Oudkarspel 1971.
- Diverse archieven bij het Regionaal Archief Rivierenland te Tiel.
- Gelders Archief te Arnhem, Archief van de familie Van Dam-
van Brakel.
- Wikipedia- De vrije encyclopedie.

en de eigen uitgaven en het foto- en krantenknipselarchief van de
Historische Werkgroep Stichting De Vier Heerlijkheden te Brakel.

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door:

MCD SUPERMARKT VAN HEEMSKERK

E. P. van Ooijenstraat 5 - 5308 KD Aalst
Tel. 0418-671598

HAIR FASHION LENY

Dr. van Aalststraat 3 - 5308 KJ Aalst
Tel. 0418-672119

EMTÉ SUPERMARKT DUIJZER

Molenkampsweg 3 - 5306 VN Brakel
Tel. 0148-671287

BERT DE VRIES.

Garagebedrijf en tankstation
Zalmstraat 2 - 5306 GJ Brakel
Tel. 0418-671390

GOVERT GRANDIA

Groenten en fruithandel

Jul. van Stolbergstraat 21 - 5307 HH Poederoijen
Tel. 0418-672334

VAN GENDEREN

Attent - Bakkerij

Burg. Hobolaan 6a - 5305 CR Zuilichem
Tel. 0418-671360

A. VAN WIJK HOLDING

Waldijk 65 - 5305 CC Zuilichem
vanwijkaart@gmail.com